

“Stuur alle grote grazers van de heide af en plaats er schaapskuddes voor in de plaats”

— Lotty Nijhuis (journalist)

Foto Hans van den Bos, Bosbeeld

Kees van Hee, voorzitter Vereniging Gescheperde Schaapskudden Nederland

“Bij gescheperde kuddes bepaalt de herder de ecologie van een gebied, en niet het dier”

“Ik ben een groot voorstander van meer schapen op de hei, maar de moeilijke positie van de schaapskudden is een verkeerd argument om overall schapen in te zetten. Echter, schapen zijn beter voor de natuur dan grote grazers, en dat is wél een relevant argument. Grote grazers, en dan gaat het meestal over runderen, eten waar ze zin in hebben. Bovendien vertrappen ze de boel. En waar ze hun koeienvlaaien laten vallen, kan lange tijd geen plant meer groeien. Schapen hebben kleine voetjes en kleine keutels met plantenzaadjes die weer kunnen ontkiemen. Ook dragen schapen heel veel zaden in hun vacht met zich mee. Bovendien bepaalt, bij gescheperde kuddes, de herder de ecologie van een gebied, en niet het dier: hij kijkt en stuurt waar pijpenstroo-tje weggevreten moet worden om de heide weer kans te geven. Koeien inzetten, dat is eigenlijk geen beheer. Je zou koeien ook in een gescheperde kudde kunnen zetten, maar die is moeilijker te sturen dan een schaapskudde. Maar gescheperde schaapskuddes zijn wel duur. Een boer zet zijn koeien één keer neer, en het is klaar. Maar een schaapskudde kost een euro per schaap per dag. Het is moeilijk om daarvoor geld bij elkaar te krijgen. Toch zou ik voor veel meer schaapskuddes pleiten. Het is gewoon veel beter. Dat zie je bijvoorbeeld in de Oostvaardersplassen waar de biodiversiteit de afgelopen jaren sterk aan kwaliteit heeft ingeboet. Als je de heide echt intact wilt houden, dan heb je gescheperde kuddes nodig.”

Ruud Kreetz, beheerder Zuid-Drenthe, Natuurmonumenten

“Tot in de middeleeuwen kwamen nauwelijks schapen voor op de Drentse hei, maar vooral runderen en paarden”

“De keuze voor het soort vee dat we inzetten heeft allereerst een ecologische achtergrond. Aan de hand van de Ausgangssituatie en de doelstelling voor het gebied kies je het beste middel: runderen, schapen, paarden, geiten of van alles wat. Natuurgebieden laat je begrazen omdat je terug wilt naar een bepaald landschap, of dat wilt ontwikkelen, bijvoorbeeld een zo natuurlijk mogelijk of een half-natuurlijk landschap van vroeger. Tot in de middeleeuwen kwamen nauwelijks schapen voor op de Drentse hei, maar vooral runderen en paarden. De hei was minder arm en veel graziger. Door ‘misbruik’ is de hei zo voedselarm geworden dat er alleen nog maar schapen konden grazen. Nu worden gebieden juist weer voedselrijker, onder andere door de stikstofdepositie, maar ook door natuurlijke successie. Dan heb je aan schapen vaak onvoldoende of zij zijn zelfs niveleerders van de gewenste gevarieerde structuur. Is de heide zwaar vergrast, dan zetten we graag runderen in. Zij kunnen de grasmat openbreken. Opslag van grove den pak je aan met schapen. Elk dier heeft z’n eigen kwaliteit. Geld speelt meestal geen rol bij het bepalen van de doelstelling, maar in het beheer uiteraard wel. Gescheperde kuddes kosten al gauw een ton per jaar, dus dan moet je er een goede reden voor hebben. Als het even kan en het is echt wenselijk, dan kiezen wij er wel voor. Want je behoudt ook een stukje cultuurhistorie. Bovendien zijn de knuffelbare schapen goed voor het toerisme, en we willen ook zuinig zijn op het oude ambacht. Maar om schaapskuddes echt uit de brand te helpen, hebben we vooral een financiële regeling nodig, die de kosten volledig dekt. Herders moeten geen muziekfestivals of evenementen hoeven te organiseren om hun broek op te houden!”

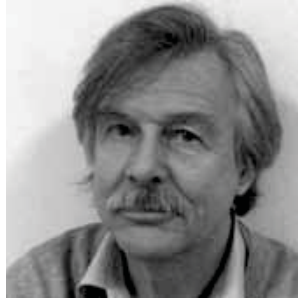
Roeland Vermeulen, ecooog FREE Nature

“Schapen kan je doelmatig inzetten, maar hiermee verdwijnt de spontaniteit uit de natuur”

“Dit is iets te gemakkelijke gesteld. Allereerst is van belang welke doelstelling de terreinbeheerder nastreeft. Is dat een paarse “VVV-heide,” uitgestrekte heidevelden zoals zo’n honderd jaar geleden nog voorkwamen, dan past een schaapskudde hier zowel vanuit cultuurhistorisch opzicht als landschappelijk perfect in. Dit zijn oude gebruikslandschappen, ooit door menselijk toedoen ontstaan.

Streeft een terreineigenaar naar robuuste natuurgebieden met een wandelend mozaïek van bos en open landschap, dan is het logisch om te kijken naar soorten grazers die samen in co-evolutie met onze flora en fauna zijn ontstaan. Denk hierbij aan grazers als Schotse Hooglander (als ecologische vervanger voor de uitgestorven oeros), wild levend paard, wisent en hert. Het beheer is dan niet gericht op behoud van de heide, maar heide als plantensoort zal wel onderdeel uit blijven maken van het grotere ecosysteem. Dit zijn het soort landschappen waar FREE Nature veelal aan werkt. Het schaap past hier niet in. De wilde voorouder van het schaap, de moeflon, komt hier immers van origine niet voor.

Hierboven geschetst zijn twee uitersten. Natuurlijk is de wereld niet zo zwart-wit. Schapen kan je (middels drukbegrazing) doelmatig inzetten, maar hiermee verdwijnt de spontaniteit uit de natuur. Met extensieve jaarrondbegrazing met rund of paard is hier meer ruimte voor. Bovendien zijn rund of wisent beter in staat bosopslag terug te zetten. Iedere diersoort heeft zijn eigen graasgedrag en invloed op het landschap. Verschillende soorten kan je zo naast elkaar inzetten. Zo kunnen schapen lokaal aanvullend worden ingezet op die plekken waar een beheerprobleem is.”

Loek Hilgers, Gilde van Traditionele Schaapherders

“Nederlandse grote grazers realiseren alleen een verplaatsing van deze stoffen binnen het terrein, geen verschraling”

Heidebeheer lijkt in Nederland een zekere mate van perfectie bereikt te hebben. Als na plaggen en integrale begrazing met Schotse Hooglanders de resultaten toch tegen vallen, wordt bekalken in verschillende gradaties geïntroduceerd als ultiem redmiddel: Tom Poes verzint weer een list.

Merkwaardig genoeg trekken we in Nederland geen lering uit de traditie. Heide functioneert in een extensief landbouwsysteem, waarin met behulp van gestuurde begrazing met schaapskuddes mineralen van de heide gehaald worden. Op de Lüneburger Heide wordt dit consequent gedaan en daar realiseert men zelfs een netto-afvoer. Nederlandse grote grazers realiseren alleen een verplaatsing van deze stoffen binnen het terrein, geen verschraling.

Voor duurzaam heidebeheer moeten we terug naar het eeuwenoude systeem van *outfields* en *in-fields*. Dat betekent beheer op landschapsschaal, waarin kuddes met traditionele heideschappen, gestuurd door een kundige herder, op basis van een weldoordacht plan de heide begrazen en in de nacht worden opgesteld. Kleine akkertjes, soms in de heide zelf, worden eenmaal in de tien jaar bemest met goed verteerde potstalmest (compost), waarna gedurende zes jaar rogge of boekweit wordt geteeld. Vervolgens liggen die percelen vier jaar braak. Daar ontwikkelen zich dan tijdelijke, bloemrijke heischrale graslanden – in Nederlandse heidereservaten nu zo goed als afwezig – die door de kudde ook planmatig worden begraasd. Daarna begint de cyclus opnieuw.

De schaapskudde is hierin de onmisbare schakel tussen heide, (reservaat-)akker en hooiland; tussen landschapsecologie, cultuurhistorie en economie. Kortom: exit grote grazers, welkom heideboerderij, waarin herders en schapen een centrale rol spelen.

Fabrwin Alburg Kampioen (A + S) Heidschnucker Gilde

“Heidebegrazen is een vak”

Het is evident dat er veel veranderd is in ons fraaie, schrale achterland sinds de hoogtijdagen van het heidegebruik. Rond 1870 domineerde de heide nog in al zijn rijkdom aan planten, dieren en uitzichten het landschap en telde alleen mijn eigen achterban al meer dan anderhalf miljoen! Helaas hebben allerlei economische manipulaties sindsdien hun invloed gehad, wat er toe leidde dat nog geen eeuw later onze rol nagenoeg was uitgespeeld. Het was vijf voor twaalf toen ineens enkele van die grote knapen in beeld kwamen, die de ernstig vergraste en genivelleerde heide wel even zouden herstellen. Ze positioneerden zichzelf als het economisch verantwoorde alternatief en frameden ons gilde als duur en achterhaald. Deze vrije jongens en meisjes noemden zich de ware erfgenamen van zogenaamd ooit door hun soortgenoten beheerste natuur. Zij wisten ondernemend hun zaakjes te regelen en zo nodig verplaatsten ze zich zelfs over grote afstand naar andere plekken waar hun bijdrage gewenst zou zijn.

Het is natuurlijk niet voor niks dat de kennis en ervaring van ons gilde de laatste jaren weer erkend worden. Heidebegrazen is een vak, precies en nauwkeurig om die heidestruiken heen alle plantjes afknabbelen. Dat is niet iets voor al die breedbekken. Hoe goedkoop en grootschalig inzetbaar ze dan ook mogen zijn: wie echte kwaliteitsheide wil kan niet om ons heen. Wij worden tijdens ons werk altijd fantastisch gecoacht door onze scheper en zijn honden. Echt prachtig vakwerk. Kom daar maar eens om bij al die runderen of paarden die hun verpletterende gang maar gaan in en langs de kwetsbare vennen en overnesten, van al die hekjes maar niet te spreken... 't Is maar wat de natuur je waard is. Ach, we zeggen altijd maar: Als je schapen te vroeg scheert, heb je ze vanzelf aan de schijf.*

*jargon voor “penny wise, pound foolish”